

To`g`ridan-to`g`ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rivojlantirish istiqbollari.

Absamatov Anvar Ergashevich

Termiz davlat universiteti
Iqtisodiyot fanlari nomzodi.

Tog'aynazarov Akbar Ibragim o'g'li

Termiz davlat universiteti
Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)
ta'lim yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizga tog'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun bugungi kunda amalga oshirilayotgan ishlar, olib borilayotgan islohotlarning samarasini ta'minlash maqsadida ko'rilayotgan chora-tadbirlar hamda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishni yanada rivojlantirish uchun amaliy taklif va tavsiyalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: diversifikatsiya, modernizatsiya, infratuzilma, Investitsiya tavakkalchiligi, investor, risk darajasi, erkin savdo zonalari.

Mamlakatimizda tarkibiy o'zgarishlarni, iqtisodiyotning soha va tarmoqlarini diversifikatsiya va modernizatsiya qilishni izchil davom ettirish, ishlab chiqarishni texnik va texnologik yangilash, shuningdek, transport, muhandislik, kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish jarayonlarini yanada chuqurlashtirishga qaratilgan faol investitsiya siyosati olib borilmoqda.

Ma'lumki, xorijiy investitsiyalarni muvaffaqiyatli jalb qilish uch guruh omillariga ham bog'liq bo'ladi. Birinchidan, investitsiya quvvatini mavjudligi. Uni tabiiy, mehnat zahiralar, shuningdek ishlab chiqarish, iste'mol, moliyaviy, innovatsiya, institutsional va infratuzilmaviy quvvatlar tashkil qiladi. Ikkinchidan, mavjud investitsiya sharoitlari muhim ahamiyatga egadir. Bularga: umumiqtisodiy, bozor me'yoriy-huquqiy, axborot bilan ta'minlash, ekologik, ijtimoiy, etnografik va ijtimoiy madaniy sharoitlar kiradi. Uchinchidan, investitsiya tavakkalchiligi (riski) omillaridir. Ular xorijiy investorlarning investitsiya quvvati va investitsiya sharoitlarining qulay afzalliklaridan foydalanish bo'yicha vazifalariga qarama- qarshi turadi.

Barcha guruhlar bir-biri bilan chambarchas bogʻliq boʻladi. Misol uchun yetarli darajada jalb qiluvchi boʻlmagan investitsiya sharoitlari, hatto yuqori quvvatli investitsiya loyihlarini amalga oshirish imkoniyatlarini ham pasaytirib yuboradi.

Respublikamizda toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalarni jalb etilishi bilan yetarlicha soliq imtiyozlari va preferentsiyalar berilgan boʻlsada, biroq, ularning soliq toʻlovchilar tomonidan samarali foydalanayotganligining doimiy monitoringi toʻliq yoʻlga qoʻyilmagan, shu sababli ushbu jarayonni doimiy tahlil etib soliq imtiyozlaridan samarali foydalanmayotgan soliq toʻlovchilardan soliqlarni toʻlaligicha undirish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, bu imtiyozga ega boʻlish maqsadida faoliyatining dastlabki vaqtlarida normal ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etib, keyinchalik sunʼiy ravishda foydani kamaytirib koʻrsatayotgan yoki bankrotlik holatini yuzaga keltirayotgan korxonalarga nisbatan soliq imtiyozlarining samaradorligi nazorat tartibida monitoring qilinishi lozim.

Investitsiya tavakkalchiligi (riski) – oʻtish iqtisodida boʻlgan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish boʻyicha sharoitlarni shakllantirayotgan davlatlar uchun riskning muhim turlaridan biridir. Shuning uchun ham tavakkalchilikni, uning manbalarini va uning oldini olish usullarini aniqlash rivojlanayotgan mamlakatlar uchun hayotiy vazifa boʻlib hisoblanadi.

Tavakkalchilikni maʼlum bir qarorni qabul qilish natijasida zaxiralarni yoʻqotish imkoniyati, daromadlarni ololmaslik yoki qoʻshimcha xarajatlar zarurati sifatida belgilash mumkin. Tavakkalchilik - bu bashorat qilinayotgan loyihani amalga oshirishda haqiqiy sharoitlardan ozgina chekinilgan daromadlarni ololmaslik yoki zararlarni paydo boʻlib qolishi ehtimolidir.

Bozor iqtisodiy sharoitlarida mamlakatda mavjud boʻlgan tavakkalchilik omillarini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Sababi investitsiya muhitiga birinchi navbatda ana shu omilning taʼsiri kuchli boʻladi. Taʼsir koʻrsatish xususiyati va paydo boʻlish manbalariga qarab, omillarning quyidagi guruhlarini ajratib koʻrsatish mumkin: siyosiy, makroiqtisodiy, mikroiktisodiy va infratuzilmaviy.

Siyosiy omillarga davlat tuzumining barqarorligi; rivojlangan mamlakatlarda boʻlgani kabi investor huquqlarini samarali himoya qilishni taʼminlaydigan rivojlangan

qonunchilik asosining mavjudligi; investitsiyalarni uzoq muddatga jalb qilish uchun sharoitlarni yaratishga yo`naltirilgan, oldindan bashorat qilib bo`ladigan ishonchli-iqtisodiy siyosatning mavjudligi; iqtisodiy samarasi va izchil tartibga solishni amalga oshiruvchi davlat organlarining mavjudligi; mahalliy va xorijiy investorlar uchun axborot va ma`lumotlarning ochiqqligi hamda o`tkazilayotgan siyosatning oshkoraligi.

Makroiqtisodiy omillar iqtisodning umumiy holatini, uning o`sish sur`atlarini belgilaydi va mamlakat iqtisodi tsiklining qaysi fazasidaligini aniqlash hamda yaqin yillar ichidan bo`ladigan o`zgarishlarni bashorat qilish imkonini beradi. Omillarning bu guruh quyidagi ko`rsatkichlar bilan aniqlanadi: Inflyatsiya darajasi, ishsizlik, aholi jon boshiga o`rtacha daromad, milliy valyutaning barqarorligi, davlat byudjeti va to`lov balansining holati, qayta moliyalash stavkasi, daromadlarning har xil turlariga soliq solish darajasi. Bu yerda iqtisodning rivojlanishida tizimlarning proportsiyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi, ya`ni; yalpi ichki mahsulotda sanoat, qishloq xo`jaligi va iqtisodiyot boshqa tarmoqlarining nisbiy ulushi, shuningdek, bu ko`rsatkichlar o`zgarishlarining dinamikasi.

O`zbekistondagi mavjud investitsiya muhiti, fikrimizcha, investorlarning investitsiya risklarini baholash asosida chet el investitsiyalari kirib kelishiga qulayliklar yaratish kerak. Chet ellik investorlar qabul qiluvchi mamlakatdagi investitsiya muhitini, uning xavfsizligi, siyosiy risklar darajasi va ularning sug`urtalanishi, investitsiyalash maqsadlarga muvofiqligi, iqtisodiyotning boshqalarga qaraganda qulayligi nuqtai nazardan baholaydilar.

Mamlakatga xos risk darajasi (qarzlar masalasi, import va eksport balansi, hukumatning barqarorligi va boshqalar), mahalliy sharoitning qo`shni mamlakatga nisbatan ustun tomonlari muhim o`rinda turadi. Investitsiyalarni rag`batlantirish tadbirlari (import xom ashyoga bojxona bojlarini bekor qilish, korporativ soliqni qisman yoki butunlay bekor qilish, soliqlar bo`yicha imtiyozlar), eksport sanoati rayonlari, erkin savdo zonalari, bojxona bojlari amal qilmaydigan zonalarning bo`lishi va boshqalar alohida ahamiyatga ega.

Fikrimizcha, respublikada yaratilgan qulay investitsiya muhitini rivojlantirish uchun rag`batlantirish omillarini kuchaytirish talab etiladi. Shu munosabat bilan ishlab chiqarishga investitsiyalarni rag`batlantirish uchun tadbirkorlik tuzilmalariga jadallashgan amortizatsiya usullarini qo`llashda to`la erkinlik berish kerak. Jamg`arish va

investitsiyalashni ragʻbatlantirish uchun, bizning nazarimizda, investitsiya boʻyicha soliq kreditlarining turli shakllaridan kengroq foydalanishni yoʻlga qoʻyishi zarur.

Qulay investitsiya muhitini rivojlantirishda soliqlarning ragʻbatlantiruvchi rolini kuchaytirish beqiyos ahamiyatga ega. Soliqlarning ragʻbatlantiruvchi rolini toʻrt jihatdan olib qarash mumkin, ular: soliq toʻlashdan vaqtinchalik ozod qilish; soliq stavkasini kamaytirish; soliqqa tortiladigan bazani toraytirish; soliq majburiyatini bajarishni kechiktirish (soliq krediti). Qayd qilingan ragʻbatlar u yoki bu darajada chet el investitsiyalari ishtirokidagi keng doiradagi korxonalar uchun tatbiq etiladi.

Iqtisodiyotning globallasuvi va bir-biriga kirib borish, chet el investitsiyalarini milliy iqtisodiyotga jalb qilish hayotiy zaruratga aylanib borayotgan hozirgi sharoitlarda, investitsiya kapitalini mamlakatimizga eksport qiladigan mamlakatlarning amaldagi qonunlarini, investitsiya muhitini hisobga olgan holda takomillashtirish talab etiladi.

Ragʻbatlantiruvchi soliq imtiyozlarining amal qilishini, shuningdek investitsiyalarni inson kapitaliga, texnologik oʻsish va texnika bilimlari sohalarini rivojlantirishga, kengaytirishga ham joriy qilish kerak. Bularning barchasi Oʻzbekistonda investitsiya muhitini modellashtirish masalasini kun tartibiga qoʻyadi. Bu model xorijiy investorga taʼsir koʻrsatadigan omillar toʻgʻrisida mukammal maʼlumot toʻplash, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy vaziyatni yaqqol baholash hamda chet ellik sheriklar harakatlari motivatsiyasini anglash, chet el investitsiyalarini tartibga solishning asosiy vositalarini bir xil qilish imkoniyatlarini yaratadi.

Xullas, milliy investitsiya muhiti bevosita chet el investitsiyalari oqimi uchun qulay va maqbul boʻlishi kerak. Buning uchun jami investitsiya risklari, xavfsizlik, daromadlilik, chet el investitsiyalari likvidligi, investitsiyalash maqsadlari inobatga olinishi zarur va bular asosida baholanishi shart. Bu borada qulay mahalliy sharoitlar, investitsiyalarni ragʻbatlantirish tadbirlari, kontsessiyalar tashkil etish, eksport sanoati rayonlari, bojxona bojlari amal qilmaydigan va erkin savdo zonalarini tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Oʻzbekistonn Respublikasining «Chet el investitsiyalari toʻgʻrisida»gi Qonuni// Xalq soʻzi. 1998 yil 30 aprel.

2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining “To`g`ridan-to`g`ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag`batlantirishga oid qo`shimcha chora-tadbirlar to`g`risida”gi Farmoni. O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to`plami, 2012 y., 15-son.
3. Meyer, Klaus E., 1998. Direct Investment in Economies in Transition. Edward Elgar, Aldershot.
4. Almatova D.S. Tadbirkorlik faoliyatiga investitsiya jalb qilish-ning mintaqaviy xususiyatlari. Monografiya. -T.: «Noshir», 2013.
5. Berkinov B.B. To`g`ridan-to`g`ri xorijiy investitsiyalar samaradorligi// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. №5, 2015 y.
6. Valiev B.B. Milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta`minlashda to`g`ridan-to`g`ri xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish mavzusidagi falsafa doktori (PhD) ilmiy dar. olish uchun yozilgan diss.avtoreferati. T.: BMA. 2018 y.